

ברכתה של האהבה

אודה: אני נרעש ונרגש בכל פעם שאני קורא את המילים הללו –

דָּבַר אֶל אֶהֱרֵן וְאֶל בְּנָיו לֵאמֹר: "כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אָמֹר לָהֶם, 'בִּרְכֶּךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ; יָאֵר ה' פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ וְיַחַנְדֶּךָ; יִשָּׂא ה' פְּנֵי אֱלֹהֶיךָ וְיִשֶּׂם לָךְ שָׁלוֹם'". וְשָׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם (במדבר ו, כג-כז).

אלו הן מן העתיקות שבנוסחות הברכה המשמשות ברציפות עד היום. אנו אומרים אותן מדי יום בתחילת תפילת שחרית, ובהמשך התפילה אנו שומעים אותן מפני הכוהנים. יש הנוהגים לאומרן גם על משכבם, מילים אחרונות בכל ערב. אנו מברכים בהן את ילדינו בלילות שבת. רבים מברכים בהן את הכלה והחתן בחתונות. גם שאינם יהודים מרבים להשתמש בהן. הפשטות שבהן, המבנה המדורג של שלוש מילים, חמש מילים ושבע מילים, תנועתן החותרת אלי-על מן השמירה דרך החן ועד השלום, כל אלה עושים אותן לגביש תפילה יהלומי, שזוהרו לא הועם בשלושת אלפי השנים, ויותר, שעברו מאז ניסוחן.

בשנים עברו, בשיחותיי על פרשה זו, כתבתי על משמעותן של הברכות. הפעם אשאל שלוש שאלות אחרות. ראשית, למה

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

הכוהנים הם המברכים? למה לא נביאים, מלכים, חכמים או צדיקים?

שנית, מה פשר הצורה המיוחדת של ברכת-המצווה שהכוהנים מברכים לפני שהם מקיימים את מצוות ברכת העם? נוסח הברכה הוא "אשר קידשנו במצותיו וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה" (הוא מופיע בתלמוד הבבלי, סוטה לט ע"א). בשום ברכת-מצווה אחרת אין מצוין שה' ציוונו לעשות את המצווה באהבה.

בתלמוד יש מחלוקת בשאלה אם מצוות חייבות להיעשות בכוונה הנכונה, או שדי בכך שבוצעו כדי לצאת ידי חובה. אבל כוונה היא דבר שונה ממניע. כוונה פירושה רק המחשבה שאני עושה את המצווה מפני שהיא מצווה. אני פועל במודע, בידעין ובמתכוון כדי למלא אחר רצון האל. אין למושג הכוונה קשר לרגשות כגון אהבה. מדוע דווקא מצוות ברכת כוהנים, ולא שום מצווה אחרת, צריכה להיעשות באהבה?

והשאלה השלישית: מדוע מוטל על בני אדם לברך את העם? הרי ה' הוא המברך את האנושות ואת עמו ישראל. אין לו צורך בשום תיווך אנושי. הדבר נאמר פסוקים שלנו עצמם: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם". הברכות באות אם כן לא מהכוהנים אלא מהקב"ה עצמו. מהו אם כן פשר הדרישה מהכוהנים "לשים את שמו" של ה' על בני ישראל?

בתשובה לשאלה הראשונה אומר ספר החינוך (במצווה שעח) בפשטות שהכוהנים היו הקבוצה הקדושה בקרב העם. הם שימשו בקודש בבית ה'. הם הקדישו את חייהם לעבודת ה'. מלאכת חייהם הייתה מקודשת, וכך גם בית גידולם. הם

היו שומרי הקודש. על כן, הם היו המועמדים הטבעיים לטקסט המקודש של הורדת ברכת ה' אל העם.

הרב אהרן וולקין, מגדולי ישראל בתחילת המאה הקודמת, הציע בהקדמה לספרו 'מצח אהרן' הסבר פרוזאי יותר. לכוהנים לא ניתנה נחלה בארץ. הכנסתם היחידה באה להם ממתנות הכהונה ששאר בני ישראל נצטוו לתת להם. לכן היה להם עניין מיוחד בהצלחתו הכלכלית של העם, שהרי גודל פרנסתם הוא נגזרת ישירה של כלל העושר. על כן צפוי כי הם יברכו את העם מכל הלב וישחרו את טובתו, ועל ידי כך ירוויחו גם הם.

הסבר שלישי הציע הרב אברהם גפני.¹ בפרשיית חנוכת המשכן נאמר, "וַיִּשָּׂא אֶהָרָן אֶת יָדוֹ וַיְדַבֵּר קְרִינָה אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם" (ויקרא ט, כב). רש"י מבאר שברכה זאת הייתה ברכת הכהנים שבפרשתנו. אולם הרמב"ן משער שברכתו של אהרן כאן הייתה ספונטנית, והיות שהוא גילה נדיבות רוח כזאת, גמל לו ה' בתפקיד שניתן לצאצאיו לברך את עם ישראל.

זאת באשר לשאלה מדוע דווקא הכהנים. ומה בדבר אזכורה של האהבה בברכת המצווה? את האזכור הזה אפשר להבין בשתי דרכים: שהוא מוסב על הכהנים, כלומר שעליהם לברך את ישראל מתוך אהבה – או שהוא מוסב על הקב"ה, ושיעורה של הברכה הוא "ציוונו באהבה לברך את עמו ישראל". כלומר, ה' אוהב את עמו, ועל כן ציווה על הכהנים לברכו.²

הקריאה הראשונה, שעל פיה הכהנים הם שמצווים לברך מתוך אהבה, הולמת יותר את תחבירה של הברכה. ברוח זו אומר ספר הזוהר (ג, קמז, ב) כי "כל כהן דהוא לא רחים לעמא או עמא

לא רחמין ליה לא יפרוס ידוי לברכא לעמא" (כל כוהן שאינו אוהב את העם, או שהעם לא אוהב אותו, לא יישא כפיו לברך את העם). אנו יכולים לברך רק את מי שאנו אוהבים. זכרו את דברי יצחק הזקן והעיוור לעשו, "וַעֲשֵׂה לִי מַטְעָמִים פֶּאֶשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי בְּטָרִם אָמוֹת" (בראשית כז, ד). בין אם הכוונה כאן לאהבת המטעמים עצמם או לאהבת בנו המסור הטורח להכין לו אותם, יצחק היה זקוק לנוכחותה של אהבה כדי שיוכל לברך.

מדוע אם כן דווקא הברכה על מצווה זו מציינת כי עליה להיעשות באהבה? כי בכל המקרים האחרים, האדם המברך הוא המבצע את "מעשה המצווה". ואילו בברכת כוהנים המברך, הכוהן, הוא רק "מכשיר מצווה": הוא המאפשר, לא המבצע. המבצע הוא ה' עצמו: "וַיִּשְׂמוּ אֶת שְׁמֵי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". הכהנים הם רק צינורות שברכת ה' שופעת דרכם.

פירוש הדבר הוא שבבוא הכהנים לבטא את הברכות עליהם לבטל את עצמם. המברך נותן לשפע האלוהי לחלחל אל העולם ואל הבריות, כדי כך שהוא שוכח את עצמו וממקד את כל ישותו בזולת.³ וזאת היא מהותה של האהבה. בתורה אנו רואים זאת אצל יעקב, שכאשר התאהב ברחל קיבל על עצמו את התנאי התובעני שהציב לו לבן: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיְהִי בְּעֵינָיו כִּימֵי אֲחָדִים בְּאֶהְבֵּתוֹ אֶתָּה" (בראשית כט, כ). המפרשים שואלים שם את השאלה המתבקשת: הרי דווקא מפני שהיה מאוהב כל כך, שבע השנים של ההמתנה אמורות היו להיות בעיניו כמאה שנה! אך תשובתם מתבקשת לא פחות: הוא חשב על רחל, לא על עצמו. באהבתו לא היה שמץ של אנוכיות. הוא היה ממוקד במושא אהבתו, לא בתשוקתו המעוכבת שלו.

אך יש אולי הסבר חלופי לכל הדברים האלה. כפי שהסברתי בשיחתנו לפרשת קדושים, הכוהנים הורו לעם את אתיקת הקדושה (השונה מהאתיקה הנבואית, של הצדק החברתי, ומאתיקת החוכמה המתמקדת במידות הטובות ובהשלכותיהן). ליבה של אתיקה זו הוא פרק יט בספר ויקרא – זה הפותח במילים "קְדָשִׁים תִּהְיוּ, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא יט, א). בפרק זה מצויות שתי המצוות הגדולות של האהבה הבין-אישית, אהבת ה' ואהבת הגר. האתיקה של הקדושה, שהכוהנים הם מלמדיה, היא אתיקה של האהבה.

אתיקה זאת היא פרי תפיסת העולם המיוחדת של הכהן, המוצגת כבר בפרק א של ספר בראשית. הוא רואה את העולם כמלאכת כפיו של אלוהים, ואת האדם כעשוי בצלם אלוהים. עצם קיומנו, בני האדם, ועצם קיומו של העולם כולו, הם פרי אהבתו של אלוהים. הקול הנבואי וקול החוכמה מיוסדים על דברים אחרים: הנביא מתבסס על פעולת ה' בהיסטוריה, ובפרט על יציאת מצרים, והחכם על התבוננות בדרכו של עולם.

בברכם את העם הראו הכוהנים אהבת הזולת מהי. הנה כך מגדיר הרמב"ם את אופן קיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך": "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך': לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו".⁴ המברך את העם מראה כי הוא מבקש את טובת העם – ואהבת העם עניינה בקשת טובתו.

במפגן פומבי זה של אהבה, של בקשת "הטוב המשותף" בלשונונו כיום, נתנו הכוהנים דוגמה לעם. הם עודדו את יצירתה של חברה שבה כל פרט מבקש את רווחת הכלל – וחברה כזאת

היא מבורכת משום שהקשרים בין חבריה חזקים, ומשום שהאנשים בה מציבים את האינטרס הלאומי הכולל לפני תועלתם הפרטית. חברה כזאת מבורכת מאת האל. לא כן חברה אנוכית. היא אינה מתברכת. זה לא קורה, ולא יכול לקרות: שום חברה אנוכית לא החזיקה מעמד לאורך ימים.

מתוך כך נפתרות שלוש הקושיות שלנו. למה דווקא הכוהנים מברכים? כי האתיקה הכוהנית מדגישה את האהבה – אהבת הרע והגר – וכדי להתברך אנחנו זקוקים לאהבה. למה האהבה נזכרת בברכת המצווה הזאת? כי האהבה היא דרכן של הברכות לבוא אל העולם. ולמה הברכה צריכה לעבור דרך בני אדם, ואינה באה ישירות מפי האל? כי הכוהנים נועדו להדגים במעשיהם כיצד דואגים בני אדם לרווחתם של בני אדם אחרים. אני מאמין שברכת כוהנים מציעה מסר חיוני לנו ולזמננו: חברה שבניה מבקשים את טובת זולתם היא חברה קדושה – וברוכה.

1 אברהם גפני, זכור לאברהם, תשנ"ו, "בעניין ברכת כוהנים", עמ' 523-531.

2 הרב ירוחם פרלא, פירוש לספר מצוות גדול לרב סעדיה גאון, טו.

3 "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולין לדור בעולם". סוטה ה ע"א.

4 משנה תורה, הלכות דעות ו, ג.